

Georg Andrén
Landshövding
Länsstyrelsen i Värmland
varmland@lansstyrelsen.se

Yttrande

Datum 2026-03-10
Klassificering 4.1.1
Dnr RAÄ-2025-1810

Er ref Dnr 495-2025

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Landskapsutveckling

Förslag om att uppföra Fyra skogsfinska gårdar i Värmland på Sveriges tentativa lista

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet har utvärderat förslaget av Landshövdingen i Värmland att uppföra "Fyra skogsfinska gårdar" på Sveriges tentativa lista över platser som anses lämpliga för nominering till världsarvslistan. Det finns potential i att uppföra skogsfinska gårdar på den tentativa listan men frågor kring kriterier, skydd, jämförande perspektiv och ägandeförhållanden behöver utredas vidare. Förslaget behöver även diskuteras inom ramen för ett uppkommande systematiskt arbete med att uppdatera den tentativa listan, vilket Riksantikvarieämbetet avser att genomföra inom de närmsta två åren.

Ärendet

Riksantikvarieämbetet har tagit emot ansökan om att föra upp "Fyra skogsfinska gårdar" i Värmland (*The Forest Finn farms of Värmland*) på Sveriges tentativa lista över förslag till världsarvsnomineringar den 21 maj 2025. Förslaget lyfter fram den skogsfinska kulturen i Värmland som lämnat unika materiella spår i landskapet i form av byggnader, bebyggelsemönster och marknyttjande i Finland, Sverige och Norge. En levande skogsfinsk kultur finns kvar vilken återspeglas i språk, traditioner och bruk. De fyra gårdarna Abborrtjärnsberg, Ritämäki, Kvarntorp och Juhola har valts ut som de mest representativa och välbevarade skogsfinska gårdarna i Värmland. Det finns även välbevarade skogsfinska gårdar i Norge och diskussioner har förts om möjligheten att nominera ett gränsöverskridande världsarv.

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Bankgiro 5052-3620

Världsarvskonventionen och tentativa listan

Världsarvskonventionen (*Konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv*) antogs 1972 av Unescos generalkonferens i Paris för att skydda de mest värdefulla kultur- och naturmiljöerna mot förfall och förstörelse. För att upptas på världsarvslistan ska ett kultur- eller naturarv ha ett särskilt stort universellt värde (*outstanding universal value*). Med detta menas kultur- och/eller naturvärden av sådan dignitet att det är av allmänt intresse för hela mänskligheten, både för nu levande och framtida generationer. För att utnämnas till världsarv behöver ett

område eller objekt uppfylla minst ett av tio *kriterier* för bedömning av det särskilt stora universella värdet. För kulturarv ställs krav på *autenticitet och integritet* vilket handlar om äkthet och att ett objekt eller en miljö ska vara så intakt som möjligt. Vidare ställs krav om att världsarv ska ha adekvat *skydd och förvaltning*.

Sverige ska ha en restriktiv hållning till nya världsarvsnomineringar vilket fastslås i en skrivelse av regeringen.¹ Det grundar sig delvis i att det finns en överrepresentation av världsarv i Europa och att Unescos världsarvskommitté som tar beslut enligt världsarvskonventionen arbetar med en global strategi för att komma till rätta med denna obalans. De nomineringar som för svensk del kan bli aktuella i framtiden bör omfatta endast sådana objekt och platser som är underrepresenterade på världsarvslistan. Enligt tidigare globala analyser från 2004 avseende kulturarv finns underrepresenterade kategorier i världsarvslistan som exempelvis landsbygdens byggnader, industriminnen, 1900-talets arkitektur och vetenskapshistoriska minnen. 2024 fattade världsarvskommittén beslut om att tidigare analyser av luckor i världsarvslistan ska uppdateras av de rådgivande expertorganen Icomos och Iucn under de kommande två åren, vilket ska beaktas i en kommande uppdatering av Sveriges tentativa lista.

Förslag till världsarv nomineras av konventionens statsparter efter att dessa först upptagits på den tentativa listan. Riksantikvarieämbetet ansvarar tillsammans med Naturvårdsverket för upprättande över en tentativ lista på objekt och områden i Sverige som kan komma i fråga för världsarvsnominering.² Riksantikvarieämbetet avser att se över och uppdatera den tentativa listan inom de närmsta två åren. I dag finns Linnéminnena (*The Rise of Systematic Biology*) uppförda på den tentativa listan.

Synpunkter

Förslaget "Fyra Skogsfinska gårdar" bygger på ett gediget samarbete mellan flera nyckelaktörer och en arbetsprocess som möjliggjort välgrundade idéer och avvägningar. De fyra gårdarna har valts ut som de mest välbevarade exemplen i Värmland där framför allt rökstugorna finns bevarade till skillnad från andra skogsfinska gårdar. Rökstugorna är unika kulturhistoriska lämningar som vittnar om en tradition som försvunnit men som länge levde kvar i Värmland. De

¹ Regeringens skrivelse 2001/02:171 Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten.

² Regeringens skrivelse 2001/02:171 Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten.

skorstenslösa byggnaderna visar på ett unikt uppvärmningssystem och en hållbar byggnadstradition. Utöver rökstugorna har övriga byggnader med olika funktioner bevarats, exempelvis bastu och uthus.

Förslaget tillämpar kriterium (iv) *ett framstående exempel på en typ av byggnad eller miljö som illustrerar ett betydelsefullt historiskt skede* med motivering om att landskapet kring de skogsfinska gårdarna har tagit sin nuvarande form från sin långa kulturella historia, genom att anpassa sig till klimatets och den fysiska geografins begränsningar. Riksantikvarieämbetet anser att detta är relevant för stora delar av västra Svealand och Norrlands inland, men kriteriet kan sannolikt tillämpas genom att välbevarade rökstugor och andra byggnader står kvar på ursprunglig plats.

Kriterium (v), *ett enastående exempel på en traditionell bosättning, markanvändning eller mänsklig interaktion med miljön särskilt när den har blivit sårbar under påverkan av irreversibla förändringar*, har tillämpats utifrån att de skogsfinska gårdarna är ett exempel på en mänsklig bosättning, där man utnyttjat det kalla klimatet på höga höjder genom samsmältningen av kulturer och kunskap under de 400 år som samexistensen pågick. Vidare representerar de skogsfinska gårdarna folkliga arkitektur (*vernacular architecture*) som bevis på människans förmåga till livskvalitet i en naturlig miljö. Riksantikvarieämbetet anser att flera av dessa inslag är relevanta för stora delar av västra Svealand och Norrlands inland.

Tillämpningen av världsarvskonventionens kriterier kan vidareutvecklas och preciseras ytterligare. Huruvida kriterium (v) kan uppfyllas påverkas av att svedjebruket i skogen som en traditionell markanvändningen som tidigare karakteriserats av blandskog har ersatts av monokultur och kommersiell skogshantering. Vidare bör kriterium (iii), *ett unikt eller åtminstone exceptionellt vittnesbörd om en kulturell tradition eller en civilisation som fortfarande existerar eller har försvunnit*, utredas för tillämpning då kärnan i kriteriet utgör ett exceptionellt kulturhistoriskt vittnesbörd.

Urvalet av gårdar har gjorts utifrån att de anses vara de mest välbevarade skogsfinska gårdarna i Sverige samt att de skyddas som byggnadsminne, kulturresevat, naturresevat, riksintresse för kulturmiljövården och Natura-2000 område. Abborrtjärnsberg och Ritamäki skyddas som naturresevat den förstnämnda ingår även i ett Natura-2000 och område. De övriga gårdarna skyddas som byggnadsminne och riksintresse för kulturmiljövården. Juhola ligger

dessutom inom ett kulturresevat. Unesco ställer allt oftare krav på att en buffertzoz inrättas i samband med en världsarvsnomihering vilket betyder att ett nomiheringsförslag behöver beakta såväl gränser för världsarv som buffertzoz. Den sistnämnda ska inte innehålla värden som bidrar till det särskilt stora universella värdet, utan ska endast utgöra ett extra skydd för det nomiherade området.

Vad gäller den jämförande analysen anser Riksantikvarieämbetet att denna behöver vidareutvecklas. "Folklig arkitektur" (*vernacular architecture*) är en bred byggnadskategori och i jämförelsen behöver kategorin begränsas. Rökstugorna utgör det mest unika i förslaget och kan möjligtvis jämföras utöver skogsfinsk kultur. I bakgrundsbeskrivningen nämns att rökstugans uppvärmningsmetod var vanlig i en stor del av norra och östra Europa under den germanska järnåldern och vikingatiden samt att den äldsta utgrävda skorstenslösa stugan finns i Staroja Ladoga i Ryssland och dateras till 10:e århundradet. I den jämförande analysen bör eventuella bevarade ryska exempel beskrivas och jämföras sett utifrån om det finns välbevarade rökstugor i Ryssland.

Ägande frågor behöver utredas vidare med en riskanalys av vad världsarvsutnämning kan medföra i form av kostnader, tillgänglighet och förvaltning. Tre av gårdarna är privat ägda vilket medför ett stort ansvar för den enskilda ägaren sett utifrån kostnader och tillgänggörande.³ Förslaget bygger på ett litet antal utspridda gårdar vilket ökar efterfrågan på tillgänglighet. Andra frågor som behöver utredas är ägandeförhållanden och markanvändning runt reservaten i förhållande till den kommersiella skogsindustrin samt efterfrågan på ny markanvändning som exempelvis vindkraft.

Den sammantagna bedömningen är att det finns viss potential att föra upp "Fyra skogsfinska gårdar" på den tentativa listan men frågor kring kriterier, skydd, jämförande perspektiv och ägandeförhållanden behöver utredas vidare. Förslaget behöver även diskuteras bredare inom ramen för en uppdatering av den tentativa listan samt i förhållande till Sveriges restriktiva förhållning till nomiheringar av världsarv.

³ Juhola ägs privat och är inte tillgänglig interiört av allmänheten. Byggnaderna på Abborrtjärnsberg ägs av Finnkulturföreningen Solör. Byggnaderna på Ritamäki ägs av Lekvattnets hembygdsförening. Kvarnorp ägs av Torsby kommun och förvaltas av Lekvattnets hembygdsförening.

Övriga kommentarer

Riksantikvarieämbetet önskar upplysa om Europarådets program för kulturrutter ([*Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes*](#)) som ett intressant alternativ till världsarvsnominering för att utveckla verksamhet och internationella kontakter. Europarådets kulturrutter består av historiska platser och nätverk som binds samman av gemensam historia, geografi eller tema. Här ryms allt från arkitektur och gastronomi till industriarv, religiösa influenser och immateriellt kulturarv. Sverige medverkar idag i sju av de drygt fyrtio certifierade kulturrutternas inom programmet. Att starta eller ansluta sig till en kulturrutt öppnar dörrar till internationellt samarbete, kulturutveckling, turismutbyte och ökad synlighet. Certifieringen från Europarådet fungerar dessutom som en kvalitetsstämpel och kan stärka möjligheterna till EU-finansiering. Certifiering av en kulturarvsrutt kräver samarbete mellan minst tre länder.

Yttrandet har beslutats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av utredaren Elene Negussie. Även enhetschefen Monica Juneheim och utredaren Maria Wikman har deltagit vid den slutliga handläggningen.

Yttrandet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till:

Kulturdepartementet

Svenska Unescorådet

Värmlands museum